

DĚLOUŠ

(*Tillisch*) - 240 m n. m. - Zaniklá, dříve samostatná vesnice - s Obecním úřadem (1851 - 1944), pak Místním národním výborem (1945 - 60) - se rozkládala pod *Děloušským vrchem*, nyní **Jedlovou horou** (*Tannichberg*) (382 m), zalesněným čedičovým masivem s výhledem na historické bojiště u **Chlumce** (*Kulm*). Jde o soliterní výběžek Českého středohoří pod Krušnými horami tyčící se 6 km severozáp. od Ústí. V křídě až oligocénu se - od úpatí na jih ke **Skortoticím** (*Gartitz*) - prostírala široká pánev, již naplnilo sladkovodní jezero, poté rašeliniště. Močál postupem věků překryly vrstvy písků a spraší, v miocénu zvolna klesaly a spoluvytvářely lignitové podloží. (Při rubání byla u vsi objevena 30cm fosílie želvy evropské.) Zpočátku slovanská osada mezi **Podhořím** (*Deutsch Neudorfel*) a **Kamenicí** (*Kammnitz*) - jméno zřejmě pochází od Děloušchova dvora (tj. slovesa dělati) - je první vzpomínána r. 1419 (*in Dieluss*) a posléze připojena ke všebořickému zboží, kolem r. 1400 zahrnovalo šlechtický dvůr s tvrzí a 4 grunty. R. 1401 bylo zvěsteno o **Strážky** (*Troschig*) a **Žďárek** (*Zuckmantel*), v r. 1429 přibyla Dělouš, Kamenice, Podhoří a **Roudníky** (*Raudnig*). R. 1526 je i s **Chuderozem** (*Gross Kaudern*) celé od Glaců ze **Starého Dvora** (*Althof*) a na **Klíši** (*Kleische*) utřil **Jan z Lungwitz** a **Jilového** (*Johann von Lungwitz, vorher Eulau*). Leč majetníci se zhusta střídali.

Např. v 16. stol. patřila dědina k **Bukovu** (*Pockau*) a cca r. 1547 **Adamu** (měl náhrobník v někdejším kostele sv. Vavřince) a **Vladislavu** - synovcům **Mikuláše Jaroslava** (někdy uváděného jako **Jaroš** - *Nikolaus Jarosch*) **Kelbla z Gejsinku**, disponovali i **Předlicemi** (*Prödlitz*), **Hrbovicemi** (*Herbitz*), **Střížovicemi** (*Strizowitz*) a Kamenicí. V r. 1612 přešlo (tehdy předlické) teritorium na jinou genealogickou linii a 5 synů **Václava Kelbla** si je rozdělilo, nejstarší **Jan** dostal Hrbovice, **Adam, Václav, Ota** a **Vilím** Předlice se Střížovicemi, Dělouš a **Roudným** (*Raudney*). Atd., atd...

V období 1569 - 53 byla vesnice převážně evangelická a od r. 1618 příslušela **Všebořicím** (*Schöbritz*). Kartograf Jan Kryštof Müller uplatňuje termín *Dilisch* (1720) a 1. vojenská mapování (josefské) z l. 1764 - 68 (rektifikace 1780 - 83) *Delisch*. R. 1791 byly předlické i pozemky náležející (už od r. 1576) ke **Krásnému Lesu** (*Schönwald*) sjednoceny v državu trmickou, nicméně se oblast brzy opět ocitá v dominiu předlickém. To se až do r. 1791 uchovalo v područí rodu českého aristokrata a spisovatele **Václava Vratislava z Mitrovic** (* 1576 Jindřichův Hradec - † 22. 11. 1635 Praha) - tč. reprezentovalo na 7.000 jiter - vrchnostenská rezidence a dvůr, Hrbovice s 1 hospodářstvím, Dělouš s 8 domy, **Český Újezd** (*Böhmisch Neudorfel*) s 5ti, Roudné se 2, Střížovice s 1 a Kamenice se 3 staveními. Pro velkou zadluženost bylo přenecháno za 34.325 zl. majiteli kyrysnického pluku, rytíři zlatého rouna a prezidentu dvorské válečné rady, hraběti **Friedrichu Moritzu Nostitzovi** (* 4. 10. 1728 - † 19. 11. 1796) a znovu tedy začleněno do panství trmického, jež v kompetenci Nostitzů zůstalo až do r. 1918, kdy město Ústí odkoupilo předlický velkostatek. Dle *Císarských povinných otisků stabilního katastru Čech* z r. 1843 (resp. 1847 - Lith. della Torre u. Krippel) se na

Pozdrav z Dělouše - hostinec a řeznictví
Wenzela Schuhmanna

zdejší výměře nalézala mj. i Kamenice (zmiňována jako *Kammnitz*) - tehdy kraj **Litoměřice** (*Leitmeritz*), okres Všebořice. Během 30ti (1618 - 48) a sedmileté války (1756 - 63), jakož i za napoleonské bitvy v r. 1813 značně trpěla vypalováním a plněním. Na tzv. '**Rybničné louce**' (*Teich Wiese*) jižně od Dělouše se v minulosti údajně nacházely původní **Habrovce** (*Johnsdorf*), jejichž finálním vlastníkem byl ve 2. pol. 18. stol. kysibelský velmož, hrabě **Jan Josef Stiebar z Buttenheimu**, jenž

půdu rozprodal osadníkům. Až po velikém požáru, kdy se neblaze projevil nedostatek vody, byly prý vystavěny ve své současné lokaci. Ještě koncem 19. stol. se některá tamní pole jmenovala 'Ve Staré vesnici'. Luh protíná koryto **Bílého potoka** (*Lattenbach*) ústícího pod dřevařskými závody do **Klíšského** (*Bradenbach, Brandenbach*), už na skorotickém okrsku nesla jedna z parcel název 'Rybniční mlýn', kde kdysi vskutku panský sladový stával, zásoboval všebořický pivovar. Již r. 1726 zde ovšem bylo odkryto bohaté hnědouhelné

Dělouš nyní... foto: Milan 'Pekky' Bouška

ložisko a osud sídla víceméně zpečetěn. Dle ústeckého profesora **Eduarda Wagnera** (*Bilder aus der geschichtlichen Entwicklung der Stadt* - Verlag Ad. Beckers Buchhandlung, Aussig 1923, reprint: Aufstieg-Verlag, München 1973), jemuž vděčíme za nejedno vlastivědné pojednání, v místě první (od r. 1763) těžil **Franz Nitsche**. Z toho času existují i zprávy o 'divokém kutání', zvláště u **Varvažova** (*Arbesau*), **Hostovic** (*Hottowies*), **Trmic** (*Türmitz*) a **Dělouše**. Přesná evidence 'hledáčů' ale není, neboť komodita dosud nebyla podchycena v 'Horním regálu' (horní zákon), stát nezajímala. Nejintenzivnější báňské aktivity se odvíjely za 1. svět. války, kdy kout slul pověstným bezpočtem mocně doutnajících hald vzešlých z hlubinného i povrchového dobývání. Rodákem byl věhlasný německý imunolog, hygienik a bakteriolog **Prof. Dr. Oskar Bail** (* 6. 12. 1869 - † 30. 12. 1927), od r. 1904 mimořádný profesor pražské německé university. V l. 1930 - 45 tu žilo 230 lidí a těsně před koncem 2. svět. války v 29ti obydlích 166, kdežto r. 1950 už jen 66. Živili se zejména rolnictvím, byť se i nechávali zaměstnávat v okolí. Na nádraží se chodilo do **Telnice** (*Tellnitz*), na faru do Skorotic, pošta úřadovala v Bukově a škola v Habrovicích. Od 1. 1. 1964 se stala osadou **Užina** (*Auschine*). Starobylé chalupy č. 6, 7, 13, 14 a 16 - dle střekovského řídícího učitele **Emila Richtera** - byly hrázdné. V l. 1957 - 61 tady hospodařilo jednotné zemědělské družstvo.

Na násvi r. 1871 církev zbudovala velkou mešní kapli Nejsvětější Trojice (*Kapelle der Höchsten Dreieinigkei*) obdélného půdorysu, s trojbokým závěrem, vysokými klenutými okny, nad sedlovou střechou s dřevěnou polygonální zvonicí a jehlanovou špičí, v trojúhelném štítu s kruhovým oknem a na stranách obloukově ukončeného vchodu s později osazenými pamětními deskami padlým z 1. svět. války. Stržena byla r. 1966.

V r. 1840 se v bezprostřední blízkosti vyskytovalo nepředstavitelných 16 šachet. Po vydolování poslední - **Pankráč** (*Pankraz-Schacht*) - vzala obec v l. 1967 - 71 (k 26. 11. 1971) následkem tzv. vyuhlení definitivně za své (viz **Bánov** [*Bohna*]) a území bylo přiřazeno k Habrovicím, od r. 1980 Ústí n. L. a nakonec k městskému obvodu Ústí n. L. - město (1990).

Nákladní tramvaje odtud vozily palivo do ústecké městské elektrárny na **Špitálském náměstí** (*Spitalplatz*). Užitková trať bývala odbočkou takřka stále hojně obsazené (v létě turisty, zimě lyžaři) ústřední linky č. 1. (zrušeno 31. 12. 1955). Začínala u centrálního vlakového nádraží, měla mnoho zastávek (s konečnou pod nádražím telnickým) a jízda trvala hodinu. Lístek stál 2,50 Kč staré měny. Jednou ze stanic byla právě Dělouš. Pravidelnou dopravu v Ústí zahájili 1. 7. 1899, krátce nato (1900) byli pořízeny další 4 motorové vozy Graz a v r. 1903 síť rozšířena směrem na Bukov (o 1,5 km). Po vypršení 10letého pronájmu převzalo r. 1909 elektrický podnik samo město a bukovskou větev logicky protáhlo až k hlavnímu nádraží. Zároveň byla v březnu 1911 rozestavěna meziměstská dráha do Telnice. Vždy 1kolejka (7,12 km) s výhybnami spustila provoz 1. 1. 1912. Konečná (v r. 1927 vybavená smyčkou) spočívala v úrovni 352 m n. m.

V pondělí 2. 3. 1945 se při leteckém boji (ten den zuřil od sasko-anhaltského Magdeburku až po Prahu) zřítíl přibližně 500 m východně od zastávky německý stroj Focke-Wulf FW 190. Událost zastihla na služební pochůzce ve Všebořicích do Podhoří štábního strážmistra **Fritsche**. Za přeletu svazu bombardérů se kousek od Podhoří náhle za ním do země zarylo několik stěhl. Instinktivně skočil do příkopu, když vyhlédl, spatřil asi 300 m nad sebou aeroplán zahalený plameny a kouřem. Rychle ztrácel výšku a s mohutným výbuchem dopadl. Ještě několik hodin trosky hořely a explodovala munice. Nazítří byl při ohledávání vyproštěn i trup pilota, jeho totožnost není dodnes zřejmá.

Ottova encyklopedie z 1. 1. 1908: *Dělouš* (*Tillis*), ves v Čechách, hejtm. a pošta Ústí n. L., okr. Chabařovice (4,5 km sv.), fara Skorotice; 29 d., 189 ob. n. (1880), kaple Nejsv. Trojice, na blízkou hnědouhelné doly.

Pánev hnědouhelná. Tvoří tedy podlouhlý, od severovýchodu ku jihozápadu se prostírající úval s mírně svlněnými rýhami potoků, spěchajícími z Rudohoří k Bělé, s prorvaným vrchem, zabíhající v nejsevernějším díle přes Chlum a Varvažov (*Arbesau*) chobotem až k Dělouši (Tiliši) (v údolí vrch *Tilišský* od hory *Strážovické dělicí*)... - V. *Wachsmann* - *Severní Polabí* - Od Litoměřic až k Hřensku. *Okolí měst Ústí n. L., Teplíc, Litoměřic, Podmokel a Děčína* - Česká Beseda v Ústí n. L. 1888